

BİLİRKİŞİ RAPORU VE BİLİRKİŞİ RAPORUNUN DELİL OLARAK DEĞERİ*

Doç. Dr. Ömer ULUKAPI **

A. GİRİŞ

Gelişen teknoloji ve bunun günlük hayatta kullanımı sonucu, hukuki uyuşmazlıklara konu olan somut hayat ilişkileri çeşitlilik kazanmış ve bunların bir kısmının niteliğinin anlaşılabilmesi uzmanlık gerektirir hale gelmiştir. Bu durumlarda uyuşmazlıklara (davaya) bakmakla yükümlü bulunan hâkimin, kendisinde bulunmayan özel ve teknik bilgiye sahip kişilerden yararlanması gerekir. Bu ihtiyacı, kanun koyucu bilirkişi kurumu ile karşılamıştır.

Bilirkişilik, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 275 ve devamı maddelerinde düzenlenmiş olup, bir takdiri delildir. Bu çerçevede bilirkişi, tecrübe prensipleri hakkında hâkimde eksik olan bilgiyi veren ve bu tecrübe prensiplerine dayanarak sabit olan bir olaydan sonuçlar çıkaran veya kendi özel bilgisine dayanarak uyuşmazlık konusu olayları tespit eden kişidir¹. Örneğin; bir yöredeki gayrimenkul fiyatlarının, bir babalık davası ile ilgili olarak kan grubunun tesbiti gibi.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 275 nci maddesinin 1 nci cümlesi; "*Mahkeme, çözümü özel ve teknik bir bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir...*" şeklinde hükme yer vermiştir. Söz konusu bu düzenlemeye göre, ancak çözümü hâkim tarafından bilinmeyen özel ve teknik bilgiyi gerektiren durumlarda bilirkişiye başvurulabilir. Davada bir

---

* Bu çalışma, Türkiye Barolar Birliği'nin Samsun Barosu'nun katkılarıyla 9-10 Kasım 2001 tarihinde düzenlediği "Bilirkişilik" konulu Sempozyumda sunulan tebliğ metnidir.

** Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ **Pekcantez, H.**, Medenî Usul Hukuku, B. 2, Ankara 2001, s. 425.

maddi meselenin çözümünün özel ve teknik bir bilgiyi gerektirip gerektirmediğini o davaya bakan hâkim tarafından karar verilir. Ancak bazı durumlarda bilirkişiye başvurulması yasal düzenlemelerle zorunlu kılınmıştır. Bu düzenlemeler bir tarafa bırakıldığında, hâkim, davanın ve onun dayanağını oluşturan vakıaların aydınlanması ve tesbiti için özel ve teknik bilgiye ihtiyacı olup olmadığını kendisi takdir edecektir. Bu noktada hâkimin bilgisi, vakıaların aydınlanması için yetersiz ise, bilirkişiye başvuru zorunlu hale gelecektir². Öte yandan, bir davanın çözümü için gerekli olan vakıaların aydınlanması başka delillerle sağlanabildiği durumlarda (örneğin, keşif delili gibi) bilirkişi deliline başvuru gerekmez. Neticede bir uyuşmazlıkta özel ve teknik bir meselenin (vakıanın) çözümü (aydınlanması) açısından bilirkişiye başvurulmasının gerekip gerekmediğini, o davaya bakmakla görevli hâkim belirleyecektir. Bu çerçevede gerçekleştirdiği işlevi nedeniyle bilirkişi hâkimin yardımcısı değil, ona yardım eden kişi olarak görülmüştür³. Bilirkişi kurumunu düzenleyen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 275 nci maddesinin 2 nci cümlesinde, “*Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgi ile çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişi dinlenemez*” hükmüne yer verildiğini görmekteyiz. Getirilen bu hükümlerle hukuki konularda bilirkişilik yapılamayacağı ifade edilmiştir. Bunun en önemli nedeni, hukuki konularda uygulamada sıkça bilirkişiye başvurulması ve bunun önlenmeye çalışılması denebilir. Öğretide haklı olarak eleştirildiği şekilde, hukuki konularda gereksiz yere bilirkişiye başvurulması, Anayasa’nın 9 ncu maddesinde (yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağı) ve 141 nci maddesinde (davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir) kuralı ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 76 ncı maddesinde (Hâkim re’sen Türk Kanunları mucibince hüküm verir) ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 77 nci maddesinde (Hâkim tahkikat ve muhakemenin mümkün olduğu derecede sür’at ve intizam dairesinde cereyanına ve beyhude masrafa meydan verilmemesine dikkatle mükelleftir) şeklinde ifade edilen usul ekonomisi ilkesine aykırıdır. Çünkü gereksiz yere bilirkişiye başvurulması gereksiz zaman, para ve emek kaybına yol açacağı gibi, yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağına ilişkin bu Anayasa kuralına açıkça aykırılık oluşturacaktır⁴.

Bilirkişilik hakkındaki bu genel girişten sonra sayın konuşmacıların iş bölümü çerçevesinde şahsıma tevdi edilmiş bulunan “Bilirkişi Raporu ve Bilirkişi

---

2 **Atalay, O.**, “Hukuk Yargılamasında Bilirkişilik Uygulamasına İlişkin Bazı Sorunlar”: Manisa Barosu Dergisi, Y. 14, S. 53-54, s. 133-142, s. 134.

3 **Aşçıoğlu, Ç.**, “Bilirkişilik Sorunu”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000.

4 Bilirkişi deliline hukuki konularda başvurulmasının Anayasa’nın 138. maddesinde düzenlenmiş bulunan “mahkemelerin bağımsızlığı” ilkesine aykırı bulunduğu, bunun etkin ve adil yargı amacına gölge düşürdüğü görüşü ile de ifade edilmektedir, bkz. **Şişli, Z.**, “İş Hukukunda Bilirkişilik”, Yargı Reformu Sempozyumu, İzmir 2000, s. 222-234), s. 223.

Raporunun Delil Olarak Değeri” üzerinde durmak istiyorum. Bu çerçevede tebliğimin birinci kısmında “Bilirkişi Raporu” ve ikinci kısmında ise “Bilirkişi Raporunun Delil Olarak Değeri” üzerinde durulacaktır.

B. BİLİRKİŞİ RAPORU

Bilirkişi, kendisinden sorulan görüşünü sözlü olarak veya yazılı rapor biçiminde mahkemeye sunabilir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 281 nci maddesinde, “*Bilirkişinin beyan ettiği oy ve görüş hemen tutanağa geçirilir.*” hükmüne yer verilmiştir. Gerçi bu hükümden bilirkişi raporunun mutlaka yazılı olacağı sanısını uyandırırsa bile, gerçekte, anılan hüküm bilirkişinin görüşünün yazılı olarak verilmesi yolunda bir kural değildir, aksine bilirkişi sözlü de rapor verebilir⁵. Rapor hazırlanmasına gerek görülmezse, bilirkişi görüşünü duruşma veya keşif sırasında beyan eder ve bu beyanı tutanağa geçirilir. Nitekim, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 281 nci maddesinin III ncü fıkrasına göre, “*İşin niteliğine göre bilirkişilerin oy ve görüşlerini yazılı olarak bildirmeleri gerekiyorsa, hâkim raporunun kaç nüsha olacağını ve verileceği süreyi belli eder*” hükmü çerçevesinde bilirkişinin sözlü görüş verebileceği kabul görmektedir. İstisnaen bir kanun hükmünün açıkça öngördüğü hallerde bilirkişi raporunun yazılı olması gerekmektedir. Örneğin, kamulaştırma davalarında bilirkişi raporunun yazılı olması şarttır (bkz. Kamulaştırma K.m.15/IX).

Öte yandan, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’na göre, “Bilirkişi mütalâasını yazı ile bildirir. Ancak, hemen mütalâa verilmesi mümkün olan işlerde bilirkişilerin sözlü mütalâası ile yetinebilir ve bu mütalâa tutanağa geçirilerek imza ettirilir” (CMUK.m.75). Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda kabul edilmiş bu hükmün, medeni yargılama açısından duraksamaları ortadan kaldırmak adına Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda da yer almasının uygun olacağı öğretide haklı olarak ileri sürülmüştür⁶.

Bir davanın çözümü özel ve teknik bir bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin görüşüne başvurulup başvurulmayacağına o uyumsuzluğa bakan mahkeme hâkimi karar verecektir. Hâkim bilirkişi deliline taraf veya tarafların istemi üzerine karar verebileceği gibi, re’sen (kendiliğinden) de karar verebilir.

Hâkimin davada bilirkişiye başvurmaya gerek duyduğu durumlarda, bunu vereceği ara kararında belirtmesi gerekir. Bu ara kararında bilirkişi (veya bilirkişiler) ile bilirkişiden istenilen hususlar belirtilmelidir. Ara kararında seçilen bilirkişi veya bilirkişilerin kimliğinin özellikle uzmanlık durumunun belirtilmesi gerekir. Davanın hâkimi bilirkişi seçiminde ihtiyaç duyduğu özel veya teknik

⁵ Yılmaz, E., “Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları”, Mali Hukuk, 1996/62, s. 12-31, s. 25.

⁶ Bkz. Yılmaz, Bilirkişi Raporları, s. 25.

bilgiye sahip kişiler arasından bilirkişi seçecektir. Bu seçimi öncelikle tarafların birlikte yapmalarını isteyecek, taraflar bu konuda anlayamadığı takdirde hâkim kendisi seçecektir. Bilirkişinin seçiminde kanun hükümleri ile resmî bilirkişiler belirlenmişse, hâkim seçimini bu kişiler arasından yapacaktır. Resmî bilirkişi olarak bir kurumun belirlendiği hallerde (Örneğin; Adli Tıp Kurumu, adli tıp ile ilgili konularda bilirkişilik yapmak üzere kanunla kurulmuştur, bkz. 14.4.1982 tarih ve 2659 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ve Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliği), bilirkişi olarak bu kurumun görüşü istenecektir⁷. Resmi olmayan bilirkişi seçiminde ise hâkim, vakıaların aydınlatılması ve değerlendirilmesinde ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilgiyi yeterince verebilecek, konunun uzmanı kişi ya da kişileri seçmede özen göstermek zorundadır. Taraflar bu özeni göstermese bile, hâkim bu konuda gerekli titizliği göstermeli, kendisine gerçekten yardımcı olacak, konunun uzmanının seçilmesini sağlamalıdır. Bu şekildeki bir seçimin yapılmaması her şeyden evvel konunun aydınlanmasını engeller. Gerçi hâkim, bilirkişi görüş ve raporları ile bağlı değildir. Ancak davada vakıaların aydınlanması açısından hâkimin yeniden bilirkişiye başvurmak zorunda olması karşısında yeniden gider yapılmasına ve boşa emek ve zaman harcanmasına neden olabilecektir. Bu da usul ekonomisi ilkesine aykırılık teşkil eder. Ayrıca, bilirkişinin konunun uzmanı olması davada hâkimin vereceği karar açısından daha sağlıklı değerlendirebilmesine yol açacaktır. Neticede hâkim, bilirkişi seçiminde göstereceği titizlik sayesinde bilirkişi raporunun davada yararlanılabilir olmasını baştan sağlamış olacaktır⁸.

Seçilen bilirkişinin konunun uzmanı olması yanında, tarafsızlığını ve saygınlığını yitirmemiş olmasına da özen göstermek zorundadır.

Hâkim bilirkişiden ne istiyorsa, bunu tam olarak kendisine ara kararında tam ve doğru olarak bildirmeli ve gerekiyorsa sözlü olarak da açıklaması yerinde olur. Bu konuda Alman hukukunda “bilirkişi faaliyetinin yönetimi” başlığı altında ZPO § 404a’ da açıkça, bilirkişinin yapacağı faaliyeti mahkemenin yöneteceği ve ona çalışmanın kapsam ve tarzı hakkında talimat verebileceği, olayın gerektirmesi durumunda hakimin bilirkişiyi raporun yazılmasından önce dinlemesi, yapacağı işi belirtmesi ve ona talebin gereklerini açıklaması gerekir. İhtilâflı hususlarda mahkeme, bilirkişinin raporuna hangi olayları esas alması gerektiğini de belirler. Öte yandan, mahkemenin bilirkişiyi yükümlülükleri konusunda da bilgilendirmesi gerekir (ZPO § 407a, IV). Bunun gibi, gerekli olması durumunda mahkeme, bilirkişinin kendisine sorulan hususlarda hangi kapsamda bir açıklama yapmaya yetkili olduğunu, hangi şartlarla taraflarla buluşabileceğini ve ne zaman onları araştırmalarına dahil edebileceğini belirler. Bilirkişilere verilen talimatlar taraflara bildirilir (ZPO § 404a, IV, V). Görüldüğü üzere bilirkişiden

---

⁷ Arslan, R., “Bilirkişilik Uygulaması ve Bu Uygulamaya Yargıtay’ın Etkisi”, YD., 1989/1-4, s. 156-183, s. 171.

⁸ Arslan, Bilirkişilik Uygulaması, s. 172.

istenen hususların tespiti bakımından başta mahkeme hakimi olmak üzere taraflara da yükümlülük getirilmiştir⁹.

Türk hukukunda bilirkişiye başvuruya ilişkin Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 279 ncu maddesinde, hâkim iki tarafın dinlenmesinden sonra bilirkişiye sorulacak soruları belirler, hükmü yer almaktadır. Buna rağmen uygulamada, "dosyanın bilirkişiye tevdi ile dava hakkında görüşünün alınmasına", "dosya ve eklerinin bilirkişiye havalesine", " tarafların iddia ve savunmaları karşısında bilirkişi görüşünün alınmasına" şeklinde ifadelerle bilirkişiye başvuru olduğu görülmektedir. Oysa, uygulamadaki bu şekildeki tutum ve davranış, bilirkişinin hazırlayacağı rapora dayanak teşkil edecek Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 279 ncu madde hükmünün hem lâfzına hem de amacına ters düşmektedir. Bu şekilde yapılacak bir görevlendirme neticesinde, bilirkişi görevinin ne olduğunu tam olarak anlayamamakta, dolayısıyla davanın çözümü konusunda ya hâkime yardımcı olmamakta ya da hâkim yerine hükmü veren duruma gelebilmektedir. Yargı yetkisini yalnızca hâkim kullanacağından, hâkim hükmü ulaştırılmasında yardımcı olacak önemli soruları bilirkişiye sorar, bu yolla hükme etkili olacak vakıaların aydınlanmasını sağlamaya çalışırken bilirkişinin varacağı sonucun kendisinin kullanacağı yargı yetkisinin kısıtlanmasına ve bilhassa takdir yetkisinin daraltılmasına neden olmamasını sağlamaya çalışmalıdır¹⁰.

Somut uyuşmazlıkta, hâkim vakıaların aydınlatılması ve değerlendirilmesinde önemli olan soruları belirlerken, tarafların bu konudaki görüşlerini almak yanında, kendisi de davanın o andaki durumu hakkında tam bilgi sahibi olması gerekir. Özellikle bilirkişiye sorulacak sorular bağlamında, davada öncelikle hukuki sorun ile vakıalara ilişkin sorunları ayrı ayrı tespit edip, bilirkişinin görüşlerini vakıalara ilişkin sorunlara hasretmesi açısından çaba sarfetmelidir. Özellikle bilirkişiye sorulacak soruların tarafların huzurunda sorulması yararlı olabilecektir. Zira, tarafların bulunduğu oturumda soruların belirlenmesi, bilirkişiye başvurulmasına ihtiyaç olup olmadığının kontrolü bu yolla sağlanabilir¹¹.

Uygulamada Yargıtay'ın, seçilen bilirkişinin görevinin ve işinin nelerden ibaret bulunduğunun açıklanmasında hâkimin yüksek özen göstermek zorunda olduğunu belirten (Örneğin bkz. 4. HD., 21.3.1983, 1276/3007) kararları bulunduğu gibi, bu özenin gösterilmediği davalar bakımından herhangi bir eleştiri getirmeksizin onanan ilk derece mahkemesi kararlarının bulunduğu da bir gerçektir. Bu açıdan, bilirkişi raporlarına temel teşkil edecek sorunların mahkeme hâkimince özenle tespit edilerek, bu konularda bilgi ve görüşü istenmelidir.

⁹ Bilirkişiye adli talimat yetkisinin sınırları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Soergel, C.**, "Die Grenzen gerichtlicher Weisungsbefugnis dem Sachverstaendigen gegenüber", Festschrift für Karlmann Geiss zum 65 Geburtstag, Köln 2000, s. 179-186.

¹⁰ **Arslan**, Bilirkişilik Uygulaması, s. 173.

¹¹ **Arslan**, Bilirkişilik Uygulaması, s. 174, dn. 35.

Öte yandan, bilirkişi deliline başvurulduğu uyuşmazlıklarda, bilirkişi ya da bilirkişiler, mahkemenin vermiş olduğu ara kararını ve bu ara kararındaki sorunları tam olarak anlamamışsa bunun açıklanmasını davanın hâkiminden (mahkemenin) istemesi gerekir¹².

Bilirkişi mahkemenin verdiği ara kararı gereği olarak istenilen konu üzerinde araştırmasını yapar ve bunu bir rapor haline dönüştürerek mahkemeye belirlenen süre içinde sunar. Mahkemece birden fazla bilirkişi görevlendirilmişse (ki, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 276 ncı maddesinin III ncü fıkrasına göre “yalnız bir kişi bilirkişi seçilebilir. Üçten fazla seçilemez”), bu bilirkişiler kendi aralarında müzakereler yaparak sonuca varırlar. Yoksa, her bir bilirkişinin ayrı ayrı rapor vermesi söz konusu değildir. Ancak, raporun oybirliği ile düzenlenmesi gerekli olmayıp, rapordaki çoğunluk görüşüne katılmayan bilirkişinin muhalefet (azınlık) şerhi vermesi mümkündür. Azınlıkta kalan bilirkişi ayrı bir rapor da verebilir (HUMK.m.281/III).

Bilirkişinin raporunu vereceği süre, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 281 ncı maddesinin III ncü fıkrasında, “...Bu süre işin niteliğine göre üç ayı geçemez.” hükmüyle bir kayıtlamaya tâbi tutulmuştur. Bu süre ceza yargılaması alanında iki ayı geçemez (bkz. CMUK.m.75/II). Medeni yargılama alanında kanun koyucu rapor verme süresini azami üç ayla sınırlandırmış olmasına karşın, uygulamada yakınılan en çok konulardan biri de, bu süreye hiçbir şekilde uyulmamasıdır. Nitekim, mahkemeler çoğu zaman bilirkişiye başvururken, Kanunda yer alan bu emredici hükmü bilirkişiye ya hatırlatmamakta ya da süreye uyulup uyulmadığını takip etmemektedir. Bunun doğal sonucu olarak, bazı bilirkişiler davaların karara bağlanmasını geciktirmektedir. Gerçi kanun koyucu bu süreye uyulmamasının yaptırımını bilirkişinin, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 278 ncı maddesinin III ncü fıkrası ve 271 ncı maddeye göre para cezasına ve celse giderlerine mahkûm edileceğini belirtmiştir. Hatta, buna rağmen rapor verilmediği takdirde, bilirkişi, Türk Ceza Kanunu'nun 282 ncı maddesine göre cezalandırılır. Bilirkişinin raporunu süresi içinde vermemesi halinde uygulanacak bu normatif düzenlemelere karşın, hâlâ günümüzde bu tür aksaklıklara yer verildiğini müşahade etmekteyiz. Bu gerçekler karşısında her türlü sıkıncanın giderilebilmesi için, bilirkişi seçimine ilişkin kararda hem üç aylık azami süre gösterilmeli hem de buna uyulmaması halinde yukarıda ifade ettiğimiz çerçevede bilirkişinin sorumluluğunun söz konusu olacağı bilirkişiye hatırlatılmalıdır.

Bilirkişi raporunda ne gibi kayıtların bulunması gerektiği hususu kanun koyucu tarafından açıkça belirtilmiştir. Buna göre raporun;

- (1) Tarafların ad ve soyadlarını,

---

¹² Yılmaz, Bilirkişi Raporları, s. 25.

- (2) Bilirkişinin çözümü ile görevlendirildiği hususları¹³,
  - (3) İnceleme konusu yapılan maddi vakıaları (olayları),
  - (4) Gerekçeyi,
  - (5) Sonucu,
  - (6) Bilirkişiler arasında anlaşmazlık varsa bunun sebebini,
  - (7) Düzenlendiği günü,
  - (8) ve bilirkişilerin imzalarını,
- taşınması gerekir.

Bilirkişi raporunu, davada dayanılan vakıalara istinaden gerçekleştirmelidir. Bu bağlamda, bilirkişi yalnız özel ve teknik bilgiyi gerektiren vakıaları raporunda inceleme konusu yapmalı, hukuki mesele ile hâkimlik mesleğinin gerektirdiği davadaki inceleme konularını raporuna dayanak yapmamalıdır. Bilirkişi raporlarında hukuki değerlendirmeler yapılması hukuki hata yapılması olasılığını artırabileceği gibi, bu tür değerlendirmeleri içeren bilirkişi raporlarının inandırıcılığı ve tarafsızlığı tartışmaya açılmış olur.

Bilirkişi raporunda taraflarca ileri sürülen vakıalara dayanabileceği gibi, İsviçre hukukunda kabul edildiği şekilde, bilirkişi raporunda taraflarca ileri sürülmemiş vakıaların tespit edilmiş olması halinde, bunların usulüne uygun olarak dosyaya intikâl etmiş bulduklarından hükme dayanak yapılabileceği kabul edilmiştir¹⁴. Bu görüş, Türk hukukunda usul hukukunun amacına uygun olduğu gerekçesiyle destek görmüştür.

Bunun gibi bilirkişi raporlarının *gerekçeli* olması şarttır. Bu gerekçe sayesinde, bilirkişiye başvuru o uzmanlık ve özel bilgiyi gerektiren hususlarda hâkim, ikna olabilmekte ve kuracağı hükmü bu gerekçeye dayanarak oluşturabilecektir. Bunun gibi, gerekçe sayesinde hâkim ve taraflar, bilirkişi raporundaki sonucun doğru olup olmadığını kontrol etme imkânına sahip olurlar¹⁵.

Yine, bilirkişi raporunda mahkemece kendisine tevdi edilmiş bulunan sorular hakkında yanıt vermeli, kendisine sorulmayan sorular hakkında görüş bildirmemelidir.

¹³ Üstündağ, S., Medeni Yargılama Hukuku, B. 6, İstanbul 1997, s. 749.

¹⁴ Guldener, M., Schweizerisches Zivilprozessrecht, 3. Aufl., Zürich 1979, s. 321, dn. 72.

¹⁵ Alangoya, Y., Medenî Usul Hukuku Esasları, I, İstanbul 2000, s. 321; Köroğlu, H., Türk Mahkemelerinde Bilirkişilik ve Bilirkişi Kurumları, Ankara 2001, s. 43.

Ayrıca, bilirkişi raporunda kendisine hâkim tarafından gösterilen usule de uyması gerekir. Bu usule uyulmaması, bilirkişi raporunun anlaşılabilir veya çok zor anlaşılır hale getirebilir.

Belirtilen bu hususlarda davanın hâkiminin bilirkişi raporunu denetlemesi mümkündür. Bu noktalar dışında bilirkişi raporunun denetlenmesi oldukça güçtür¹⁶. Ancak hâkimin diğer hususlarda da gerekli özeni göstermesi gerekir.

Bilirkişi raporunun bilirkişi (veya bilirkişiler) tarafından imza edilmesi gerektiğini yukarıda belirtmiştik. Bilirkişi raporunda çıkıntı, silinti ve kazıntı yolu ile düzeltme yapılmış ise, bu çıkıntı, silinti veya kazıntının ayrıca imza edilmesi gerekir; aksi halde bunlar yok sayılır. Bu gibi (imzasız) çıkıntı, silinti veya kazıntı mahkemece bilirkişi raporunun geçerliğine veya anlamına etkili olacak nitelikte görülürse, bilirkişi raporu kısmen veya tamamen geçersiz sayılabilir (HUMK.m.298 kıyasen)¹⁷.

Bilirkişi raporu, hâkimin havalesini müteakip mahkeme kalemine teslim eder ve kalem tarafından da taraflara gönderilir. Bilirkişi, raporunu mahkemeye verdikten sonra, artık raporunda değişiklik yapamaz, raporundaki görüşten dönemez veya bilirkişilikten çekinmek (yani, istinkâf etmek) suretiyle raporunu verilmemiş (geçersiz) saydıramaz¹⁸.

Bilirkişi raporu bir adli yazı olup, her adli yazıda bulunan öğeleri içermelidir. Buna göre bilirkişi raporu, tam olmalı, kısa, açık, doğru olmalı ve uygun bir dille kaleme alınmış bulunmalıdır. Raporun bu öğeleri içerir şekilde düzenlenmesi için, şu beş aşamadan geçmesi gerekir¹⁹:

(1) Bilirkişiden istenilecek olan hususun tam ve doğru olarak anlaşılabilir olarak öğrenilmesi,

(2) Araştırma,

(3) Araştırma sonucunda elde edilen malzemenin düzenlenerek kaleme alınması (yazılması),

(4) Yazılanın tashih edilmesi,

(5) Yazılanın doğruluğunun kontrol edilmesi gerekir.

Raporun tamlığı, eksik olmaması demektir. Gerçi, bilirkişinin raporunun eksik olması veya çelişkili bulunması halinde, hâkimin aynı bilirkişilerden ek

---

¹⁶ **Sendler, H.**, “Richter und Sachverstaendiger”, NJW, 1986/47, s. 2910; **Pieper, H.**, “Richter und Sachverstaendiger im Zivilprozess”, ZZP, 1971/84, s. 21.

¹⁷ **Kuru, B.**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, B. 6, İstanbul 2001, s. 2742; ayrıca bkz. 5. HD., 5.2.1973, 1332/674: İBD., 1973/5-6, s. 712.

¹⁸ Bkz. 1. HD., 21.6.1954, 1700/5433 (**Kuru**, Usul, C. III, s. 2743).

¹⁹ **Yılmaz**, Bilirkişi Raporları, s. 26.

rapor alması mümkündür. Bu ek rapor da aynı esaslar dahilinde, asıl rapor gibi hazırlanmalıdır (HUMK.m.283-284). Aksi halde ek rapor alınması da, boş yere ek zamana ve hatta ilave gider yapılmasına neden olur (Anayasa m. 141/IV; HUMK.m.77).

Raporun öğelerine ilişkin öğretide **Yılmaz**'ın sürdürdüğü aşağıdaki görüşler tercihe şayandır. Önemine binaen bu hususlar aynen şu şekilde dile getirilmiştir²⁰: “*Kısalık, açıklık, doğruluk, raporun diğer önemli kuralını oluşturmaktadır. Raporda kullanılan gereksiz ayrıntı, işin ana temasının (özünün) gözden kaçırılmasına sebebiyet verebilir. Bu açıdan, rapor işin ana temasını (özünü) engelleyecek tarzda ele alınmamalıdır.*

Raporda kullanılan ifade açık (vazih) olmalıdır. Yazının açıklığı, hem anlaşılabilirliğini sağlamakta hem de her türlü duraksamaları ortadan kaldırarak ilgililerin davranışını yönlendirmektedir. Rapordaki kesinliğin çoğu zaman iknayı beraberinde getirdiği söylenebilir.

Rapor konusunun uzun olması ve özellikle bilirkişinin birden çok sorun hakkında görüş bildirmesinin gerekmesi halinde rapor, mutlaka paragraflara ve hatta ayrı ayrı başlıklara bölünmelidir. Paragraf, uzun bir konunun belli bir kısmını veya bir tek konuyu ifade eden cümle grubudur. Yazının doğru bir şekilde paragraflara ayrılması, olayları, düşünceleri ve görüşleri planlamaya bunların gelişme sürecini anlamaya yardım ettiği için okuyanın raporda anlatılanların gelişmesini izleyerek kolaylıkla ve tam anlamlarını ve böylece raporun açıklığını sağlar. İyi bir paragrafın özellikleri şöyle belirtilebilir: İyi bir paragrafta, o paragrafın asıl konusunu açık veya gizli ifade eden bir asıl cümle (veya cümle parçası) bulunur. İyi bir paragrafta fikir birliği vardır ve genellikle tek fikir üzerinde durularak, bunun dışındakilere yer verilmez. Paragraf tam bir (esas) fikrin ifadesi olduğu için bu (esas) fikir açılır ve malzeme, birbirine bağlı biçimde sıralanarak düzenlenir; konunun bütünü gözönüne alınıp, paragraftaki fikir üzerinde önemi oranında durulur. Paragraflar, yazını türüne ve fikrin önemine göre ayarlanacağından arka arkaya uzun veya kısa paragraflar yapılmaması uygun olur. Bir paragraftan diğerine geçerken, fikirler arasında bağlantı kurulur. Paragraf tüm konunun bir parçası olduğu için, paragraflar arasındaki bağın kurulmasında ve paragraf sıralamasında, tüm konunun özelliği hep gözönünde bulundurulmalıdır. Bunun için de, raporlarda genellikle başlangıç, geçiş (gelişme) ve sonuç paragrafları yer alır. Çoğunlukla, başlangıç ve sonuç kısımları birer paragraf, geçiş kısmı ise birden çok paragraftan oluşabilir”.

Ayrıca, raporda noktalama işaretleri ile imlâ kurallarına özen göstermeli, bilhassa imlâ kurallarının kullanılmasında cümlenin yanlış anlaşılmalara mahal vermeyecek tarzda ele alınması gerekir. Bunun gibi, rapordaki ifadeler yalın ve

²⁰ **Yılmaz**, Bilirkişi Raporları, s. 27.

özlü olmalıdır. Çeşitli anlamlara gelebilecek kelimeler kullanılmamalıdır. Teknik kelimeler ve tanımlamalar, o konuda hiçbir bilgisi olmayan bir kimsenin anlayacağı tarzda ifade edilmelidir. Raporda ağıdalı bir dil ya da çoğu yabancı bir dille ifade edilmiş kelimelerin seçilmemesine dikkat edilmelidir.

Yine raporlarda, soyut kavramlar somuta indirgenmelidir; aksi takdirde, soyut kavramların kaypaklıklar ya da anlaşılmazlığı, raporun niteliğini engelleyebilir. Bu bağlamda bilirkişi, hâkimin özel ve teknik bilgisinin yetmediği o hususta somut açık bilgi vermelidir.

Öğretide *Yılmaz*'ın, bilirkişi raporunun tam olarak hazırlanıp hazırlanmadığını kontrol için aşağıda belirtilen teste²¹ geçirilmesinin, sağlıklı bir yaklaşım tarzı olacağı fikrine katılmamak mümkün değildir. Buna göre, bilirkişi raporu:

- (1) Somut olaylara dayalı mı?
- (2) Gereksiz ayrıntıya boğulmuş mu?
- (3) İlk okumada anlaşılabilir mi?
- (4) Mantıklı mı?
- (5) Tartışmalara yol açacak nitelikli mi?
- (6) İkna edici mi?
- (7) Hâkimin istediği bütün sorulara cevap veriyor mu?

sorularına verilecek yanıt çerçevesinde değerlendirmeye tâbi tutulabilecektir.

Taraflar kendilerine tevdi edilen (gönderilen) bilirkişi raporuna itiraz edebilirler. Nitekim bu husus Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 283 ncü maddesinde; "*Hâkim raporda noksan ve müphem gördüğü cihetleri itmam ve izah için ehlivukufa yeni sualler tertip edilebilir. İki taraf dahi noksan ve müphem cihetler hakkında ehlivukuftan izahat alınmasını raporun kendilerine tebliğ tarihinden bir hafta zarfında hâkimden tahriren talep edebilirler.*

Hâkim mütemmim izahat vermeleri zımında ehlivukufu tâyin edeceği celseye dâvet ile şifahen istima edebilir.

Ehlivukufun şifahen verecekleri izahat hulâsa veçhile zapta kaydedilerek ziri kendilerine imza ettirilir." biçiminde dile getirilmiştir. Buna göre, davada iki taraf da noksan ve müphem hususlar hakkında bilirkişiden izahat alınmasını, raporun kendilerine tebliği tarihinden itibaren bir hafta içinde hâkimden isteyebilirler.

---

²¹ Bkz. *Yılmaz*, Bilirkişi Raporları, s. 28.

Bir görüşe göre bu talep, bilirkişi raporuna itirazdır. Ayrıca, taraflar, raporun gerçekleri yansıtmadığı, tarafsız olmadığı gibi nedenlere dayanarak rapora itiraz edebilirler. Bu çerçevede bilirkişi raporundaki bazı hususlar için izahat istemekle bilirkişi raporuna itiraz birbirinden ayrılmalıdır. Bunlardan raporun noksan ve müphem kısımlarının tamamlanması amacıyla başvurulması halinde bilirkişiden ek rapor istemek şeklinde belirtilebilir. Bilirkişi raporuna itiraz ise, bilirkişi raporunun tamamen kabul edilmediği hallerde söz konusudur.

Bilirkişi raporuna itiraz ile bilirkişi raporu hakkında izahat istenmesi arasındaki ayrımın pratik önemi, bilirkişi raporuna itiraz edilmesinin bir süreye bağlanmamış olmasına karşın, izahat istemenin bir haftalık süre ile sınırlandırılmış olmasıdır. Ayrıca itiraz bir şekilde bağlı olmadığı halde, izahat isteme mutlaka yazılı yapılmalıdır (HUMK.m.283/1)²².

Bilirkişi raporuna itirazın önemi, bir tür usulî müktesep (kazanılmış) hak doğrultusunda kendisini göstermektedir. Nitekim, Yargıtay kararlarına göre, bir tarafın, bilirkişi raporuna itiraz etmemesi ile, itiraz eden diğer taraf lehine bir tür usulî müktesep (kazanılmış) hak doğar. Yani, bir taraf rapora itiraz etmez ve diğer tarafın itirazı üzerine, yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılır ve ikinci bilirkişi raporu, birinci rapora itiraz edenin daha da aleyhine olursa, ilk rapora itiraz etmeyen taraf bakımından ilk rapor kesinleştiğinden ve bununla, itiraz eden diğer taraf lehine bir müktesep (kazanılmış) hak doğduğundan, mahkemenin ilk bilirkişi raporuna göre karar vermesi gerekir²³.

C. BİLİRKİŞİ RAPORUNUN DELİL OLARAK DEĞERİ

Bilindiği üzere deliller, davanın dayanağını oluşturan vakıaların ispatına yarayan vasıtalar (araçlar)'dır. Deliller; kesin ve takdiri deliller olmak üzere ikiye ayrılır. Takdiri delillerden biri de bilirkişi delili olup, kanun koyucu bunu Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 275 ve devamı maddelerinde düzenlemiştir.

Yukarıda izah ettiğimiz şekilde, bilirkişi deliline, teknik veya özel bir bilgiyi gerektiren hallerde başvurulabilmekte, mahkemece tayin edilen bilirkişi (veya bilirkişiler) görüşünü bir rapor halinde mahkemeye sunmaktadır. Bilirkişi raporlarının delil olarak değeri Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 286 ncı maddesinde, "*Ehliyyukufun rey ve mütalâaları, hakimi takyit etmez*" şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre, bilirkişi raporu hâkimi bağlamaz. Zira, bilirkişi raporu takdiri bir delildir ve hâkim bu takdiri delili serbestçe takdir eder. Bu hüküm, "*hâkim delilleri serbestçe takdir eder (HUMK.m.240)*" biçimindeki genel kura-

²² Bkz. **Üstündağ**, Usul, s. 750; **Atalay**, Bilirkişilik, s. 142.

²³ **Atalay**, Bilirkişilik, s. 142.

lın özel olarak vurgulanmasından başka bir şey değildir²⁴. Yoksa, bilirkişi raporunun hâkimi bağlaması, hâkimin bağımsızlığı ile bağdaşmaz. Kural bu olmakla birlikte, hâkim, kendi uzmanlık alanı dışında başvurduğu bilirkişi raporunu nasıl takdir edecektir?

Bu hususta öğreti ve uygulamada farklı yaklaşım tarzının sergilendiğini görmekteyiz. Öğretide bir görüşe göre, hâkim, bilirkişi raporunu tamamen serbest takdir eder, bilirkişi raporunu yeter derecede kanaat verici bulmazsa, bilirkişiden ek rapor isteyebileceği (HUMK.m.283) gibi, yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırabilir (HUMK.m.284). Ancak, hâkim, bilirkişi raporunda yazılı olan özel ve teknik açıklamalardan, bilirkişi raporunda varılan sonucun yanlış olduğunu takdir edebilecek derecede bilgi sahibi olduğu kanısına varabiliyorsa yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırmadan, bilirkişi raporunun aksine de karar verebilir²⁵ ²⁶. Başka bir görüşe göre, hâkim, bilirkişi raporlarını rasyonel esaslara göre takdir etmelidir²⁷. Diğer bir görüşe göre, bilirkişi raporlarının hâkimi bağlamaması ile ilgili kural, hâkimin mutlaka bilirkişi raporlarına göre ve bilirkişi raporları doğrultusunda karar vermemesi anlamına gelmelidir. Yine bilirkişi raporlarında mutlaka bir kesinlik bulunması ve bu takdirde hâkimin karar verebileceği de, bilirkişi raporlarının hâkimi bağlamayacağı kuralına aykırıdır²⁸.

Uygulamada Yargıtay, bilirkişi raporlarının hâkimi bağlamayacağı kuralını kabul etmekle beraber, bu kuralın anlamını öğretiden farklı yorumlamaktadır. Buna göre, hâkim, bilirkişi raporu ile bağlı değildir. Şayet, bilirkişi raporu yeterli görülmezse, yeniden bilirkişi incelemesi yaptırılmalıdır. Nitekim, Yargıtay'ın çeşitli tarihlerde verdiği kararlarında; "...Bilirkişi raporu hüküm vermeye elverişli görülmediği takdirde mahkemece yapılacak iş, ya Usulün 283 ncü maddesi gereğince bilirkişiden ek düşünce almak ya da Usulün 284 ncü maddesi uyarınca başka bilirkişi eliyle yeni baştan inceleme yaptırmaktan ibarettir"²⁹, "...Gerçekten hâkim bilirkişi düşüncesiyle bağlı değildir. Bu hükmün amacı, hâkimin uygun görmediği rapor karşısında yeniden bilirkişiden mütalâa alınmasına veya gerekirse başka bilirkişinin düşüncesine başvurmasına imkân sağlamaktır. Bu itibarla hâkimin bilirkişi yerine geçerek kişisel düşünce ve müşahadelerine

---

²⁴ **Kuru**, Usul, C. III, s.2769.

²⁵ **Kuru**, Usul, C. III, s. 2770.

²⁶ Öğretide, bu görüşün modern usul hukukunun gereklerine uygun düşmediği, ülkemiz bakımından sahip olmadığı bir özel bilgi için üçüncü kişilere başvuran hâkimin elde ettiği bilgileri nasıl takdir edebileceği sorulması ve cevaplandırılması gereken çok güç bir soru olduğu; bu nedenle, uygulamadaki gerçekler karşısında, bilirkişilik kurumu bu gerçeklere uygun düşecek yeni bir düzenlemeye ihtiyaç gösterdiği ileri sürülmüştür, bkz. **Üstündağ**, Usul, s. 755-756.

²⁷ **Postacıoğlu, İ. E.**, Medeni Usul Hukuku, İstanbul 1975, s. 655.

²⁸ **Pekcanitez**, Usul, s. 430-431.

²⁹ 2. HD., 10.12.1970, 5018/6437 (RKD., 1971/2, s. 52).

dayanarak hüküm vermesi mümkün değildir³⁰, “Çözümü özel ya da teknik bir bilgiyi gerektiren hallerde hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir. Her ne kadar bilirkişinin oy ve mütalâası hâkimi bağlamaz ise de bu kural, hâkimin kendisini bilirkişi yerine koyarak karar vermesine imkân tanımak anlamına gelmez. Bu gibi hallerde yapılacak iş, yeterli görülmeyen rapor hakkında bilirkişiye çağırıp gerekli bilgi alınıp sonucuna göre karar verme ya da yeni bilirkişiye işi havale edip bilgisinin tespit etmekten ibarettir. Bu yön gözetilmeden bizzat yapılan şahsi görüşü esas alınarak hüküm tesisi usul ve kanuna aykırıdır³¹, “... hâkim, belirtilen bilirkişi görüşüyle bağlı olmamakla beraber, bu tür hallerde hâkimin bilirkişi yerine geçerek olayı çözmesi de usule uygun düşmez...”³², “Dava konusu taşınmazın çok yakınındaki taşınmaz satışı emsal alınmasına rağmen, düzenlenen raporlar arasındaki fahiş fark değerlendirmenin isabetsiz olduğunu gösterir. Alınan ek raporlara rağmen bu çelişki giderilmediği takdirde, mahkemece yeni bilirkişi kurullarından raporlar alınmalı, emsalle dava konusu taşınmazın benzer konumda oldukları olgusu da gözetilerek raporlar denetlenmeli ve sonuca göre karar verilmelidir”³³, “Sağlık Şurası, hukuk davalarında HUMK’nun 276/2 ncı maddesinde öngörülen nitelikte resmi bilirkişi değildir. Hâkim, aynı Kanunun 286 ncı maddesi gereğince bilirkişi raporu ile bağlı değildir. Raporlar arasında çelişki vardır. Denetime elverişli rapor alınarak, tarafların varsa kusurları ve bu kusurlu eylemler ile doğan zararlı sonuç arasında, bilimsel bir nedensellik bağı bulunup bulunmadığı hususlarının saptanması gerekir”³⁴, bilirkişi hâkimi tatmin etmemesi karşısında ikinci, üçüncü, dördüncü ve hatta beşinci bilirkişilere başvurulabileceği³⁵ görüşünü benimsemiştir. Yine Yargıtay’a göre oy çokluğu ile verilmiş bilirkişi raporlarında, hâkimin, bilirkişi çoğunluğunun görüşünü benimseyerek karar verebileceği, aksi taktirde yeniden bilirkişi incelemesi yaptırması gerektiği, yoksa azınlıkta kalan bilirkişinin görüşüne göre karar veremeyeceği kanaatini taşımaktadır. Örneğin; “Tenkis davasında, bilirkişilerin beyanları arasında değer bakımından uyumsuzluk çıkması halinde hâkim, çoğunluğun görüşüne katılabilir. Fakat azınlıkta kalanın görüşünü esas alarak hüküm veremez. Bu takdirde Usulün 286 ncı maddesi gereğince yeniden bilirkişi incelemesi yaptırması gerekir. Mahkemece bu yön gözetilmeden azınlıkta kalan bilirkişinin beyanında gösterdiği değer in hükme esas alınmış ol-

³⁰ 2. HD., 11.9.1975, 6948/6497 (YKD., 1976/2, s. 144-145).

³¹ 2. HD., 30.5.1989, 4901/5270 (YKD., 1990/1, s. 23).

³² 19. HD., 16.6.1997, 9645/6213 (YKD., 1998/6, s. 890-891).

³³ 18. HD., 29.9.1999, 11867/11154 (YKD., 2000/2, s. 248-249).

³⁴ 13. HD., 9.5.2000, 1146/4438 (YKD., 2000/8, s. 1237-1239).

³⁵ Bkz. 12. HD., 4.7.2000, 10507/11310 (Kuru, Usul, C. III, s. 2777); 18. HD., 29.9.1999, 11867/11154 (YKD., 2000/2, s. 248-249); 9. HD., 29.4.1975, 13141/27782 (Çenberci, İş Kanunu Şerhi, s. 1254).

ması usul ve kanuna aykırıdır”³⁶, “...Usulün 284 ncü maddesi gereğince bilirkişilerce düzenlenen raporlar hükme yeterli değildir. Mahkemece yeniden bilirkişi incelemesi yaptırılması ve Usulün 286 ncü maddesi mahkemeye kendisini bilirkişi yerine koyarak takdir yetkisi de vermiş değildir. Mahkemece böyle yapılmayarak kararda yazılı gerekçelere göre mecurun yıllık kira parasının 24.000 TL olduğu kanaatine varılarak ve hükme yeterli görmediği ikinci bilirkişi kurulu raporunda, muhalif kalan tek bilirkişi tarafından verilen azınlık raporu yerinde görülerek ve bu rapora müsteniden mecurun yıllık kira parasının 20.000 TL olarak tespitine karar verilmesi doğru değildir.”³⁷ biçiminde kararlara da yer vermiştir.

Alman hukukuna yönelik, Alman Usul Kanununun 412 nci maddesine göre verilen raporu yeterli görmeyen mahkeme aynı veya başka bilirkişiler tarafından yeni bir rapor verilmesini emredebilir. Alman Yargıtay’ının kararlarına göre, yeni seçilecek bilirkişilerden daha büyük dikkat ve tecrübe beklenecek olan hallerde ikinci bir bilirkişi incelemesini emredilebileceği gibi, önceki bilirkişiden daha geniş meslekî veya daha iyi bilgi kaynaklarına sahip olan bir bilirkişinin tayini halinde de bu yol izlenmelidir. Özellikle, başka bir bilirkişi önceki bilirkişinin araştırma vasıtalarına üstünlük gösteren vasıtalara sahipse bu taktirde yeni bir bilirkişi isteği reddedilemez³⁸. Öte yandan, bilirkişi raporunun değerlendirilmesinde Alman hukukundaki genel prensip, hâkimin delilleri (bu arada bilirkişi raporunu) serbestçe takdir edecektir (ZPO § 286/I,1)³⁹. Ancak, Alman hukukundaki yasal düzenleme bu doğrultuda olmasına karşın, uygulamada, mahkemelerin bilirkişi raporları üzerinde takdir hakkı geniş ölçüde sınırlanmış veya bazı hallerde tamamen kaldırılmıştır. Bu çerçevede uygulama sayesinde ki, bilirkişi raporları üzerinde hâkimin serbest takdir hakkına çok dar alanda geçerlilik sağlanmış, hâkimin serbest takdirinin artık bir prensip değil, bir istisna olduğu açıkça vurgulanmaktadır⁴⁰. Alman hukukunda bilirkişi kurumunun yeniden yasal bir çerçeveye oturtulması konusunda bir takım eğilimler mevcuttur.

Fransız Hukukunda ise, Usul Kanununun 179 ncu maddesine göre, hâkim bütün davalarda tarafların huzurunda uyuşmazlık konusu vakıalar hakkında şahsi bilgi alabilir ve gerekli gördüğünde, bu vakıalar hakkında tespitler, değerlendirmeler, tahminler yapabilir. Bununla davada hâkimin ihtilâflı vakıalar üzerinde bilirkişiye başvurmasını engellememesine karşın, sınırlı bir çerçevede bilirkişi

---

³⁶ 2. HD., 19.2.1971, 658/1082 (Kuru, Usul, C. III, s. 2775-2776).

³⁷ 3. HD., 8.9.1970, 4312/3209 (İBD., 1971/3-4, s. 245-246).

³⁸ ZZP, 1984/1, s. 26’da not 114, 115, 116’da zikredilen kararlar.

³⁹ Rosenberg, L./Schwab, K. H./Gottwald, P., Zivilprozessrecht, 15. Aufl., München 1993, s. 657; Baumbach, A./Lauterbach, W./Albers, J./Hartman, P., Zivilprozessordnung, 50. Aufl., München 1992, s. 872.

⁴⁰ ZZP., 1984/1, s. 25-30.

deliline başvurma veya bilirkişi üzerinde hâkimin denetiminin kuvvetlendirildiği kanısı yaygındır⁴¹.

Gerek öğretilerde ve gerekse uygulamadaki bu görüşler dikkate alındığında, bilirkişi raporunun değerlendirilmesinde şu sonuçlara varmak mümkündür:

Kanaatimizce, davanın hâkimi bilirkişi görüşünden yararlanırken, bilirkişi görüşünün hâkimi bağlamayacağına ilişkin olan ve hâkim delilleri serbestçe takdir eder biçiminde ifade edilen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 240 ncı maddesindeki hükmün, bilirkişi açısından tekrarını ifade eden Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 286 ncı madde hükmünü de gözönüne alacaktır. Başka bir deyişle, hâkim, bilirkişi raporunu yeterli görürse kararını vermede (hükmü oluşturmada) bu rapordan takdiri delil olarak yararlanabilecektir. Şayet yeterli görmezse, ek raporla yeterli hale getirilmesini bilirkişiden talep edebilecek veya yeniden bilirkişi incelemesi yaptırabilecektir⁴². Hâkimin bilirkişi raporu karşısında yapacağı şey, genel mantık kuralları ve kendi hayat tecrübesi karşısında, bilirkişinin vardığı sonuç ile gösterdiği gerekçeler arasındaki mantıki bağ aramak, yapılan bilirkişi değerlendirmesinin mantık ve genel bilgilere aykırılık teşkil edip etmediğini araştırmaktır. Neticede hâkim, ister bilirkişinin raporunu yeterli görsün, ister ek raporla verilen bilgileri kabul etsin, isterse yeni bir bilirkişi raporu almış olsun, kararını verirken mutlaka bilirkişi raporunu tartışmalı ve değerlendirmelidir. Bunu yaparken bilirkişi görüşünün aksine karar da verebilmelidir⁴³. Yine hâkim, birden fazla bilirkişi raporundan varacağı sonuca göre, fakat hiçbir bilirkişi raporuna tam olarak uymayan karar da verebilir^{44 45}.

Buna karşılık Yargıtay, yukarıda belirttiğimiz kararlarında da görüldüğü üzere, hâkimin bilirkişi görüşü ile bağlı olmadığına işaret etmesine rağmen bilirkişi raporuna aykırı karar veremeyeceğini, bilirkişi görüşüne katılmıyorsa yeni bilirkişi incelemesi yaptırması ve kararını, bu bilirkişi raporuna dayandırması gerektiğini kabul etmektedir. Gerçi Yargıtay istisnai de olsa, mahkemenin alınmış bulunan bilirkişi raporundaki görüşlerden yararlanmak suretiyle, bu raporlardaki görüşün aksine karar verebileceğini kabul etmektedir. Örneğin; “...Bilindiği üzere, teknik konularda bilgisine başvurulmuş uzman görüşü, hâkimi mutlak anlamda bağlamaz. Verilen teknik bilgilerin ışığı altında bunun takdirini

⁴¹ ZZP., 1991/3, s. 297.

⁴² Aynı doğrultuda bkz. **Arslan**, Bilirkişilik Uygulaması, s. 177; **Bilge, N./ Önen, E.**, Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, B. 3, Ankara 1978, s. 550.

⁴³ Bkz. **Kuru**, Usul, C. III, s. 2780; **Guldener, M.**, Schweizerisches Zivilprozessrecht, Zürich 1979, s. 350-351; **Rosenberg, L./Schwab, K. H./ Gottwald, P.**, Zivilprozessrecht, 15. Aufl., München 1993, § 123, IV.

⁴⁴ **Pekantez**, Usul, s. 431.

⁴⁵ Aksi görüşte, bkz. **Mavioğlu, O.**, “Bilirkişiyeye Başvurma Zorunluğu ve Bilirkişi Raporları Karşısında Yargıcın Durumu”, (İHFM., 1970, XXXVI/1-4, s. 371-387), s. 385.

yapmak hâkimin yetki ve görevi içerisindedir”⁴⁶, “... bilirkişinin, maddi olgulara ters düşen, raporun sonuç bölümündeki ... değerlendirmesi ile bağlı olmayacağı”⁴⁷ şeklindeki kararlarına rastlanılmaktadır. Bu gibi isabetli istisnai kararlar bir tarafa bırakıldığında, bilirkişi raporunun hâkimi bağlamayacağına ilişkin Yargıtay’ın görüşleri, bilirkişi delilinin niteliği ile bağdaşmamaktadır. Yargıtay’ın uygulaması, hâkimin takdir yetkisini ve bununla hâkimlik yetkilerini önemli ölçüde kısıtlamakta, hâkimi adeta bilirkişi raporu ile hüküm arasında bir vasıta ve aracı durumuna sokmaktadır⁴⁸. Alman hukukuna yönelik, Almanya’da yapılan istatistiklerde hâkimlerin bilirkişi raporlarıyla yüzde doksanbeş oranında bağlı bulduklarını göstermiştir⁴⁹.

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 286 ncı maddesi gereğince, hâkim, bilirkişi raporunu serbestçe değerlendirecektir. Burada hâkim, bilirkişi raporlarını rastgele değerlendirmek yetkisi ve keyfilğine de sahip değildir. Bilirkişi raporunun aksine karar veren hâkim bunun gerekçesini de göstermek zorundadır. Şayet gerekçe gösteremeyeceği uzman olmadığı konularda bilirkişi raporuyla yetinmek istemiyorsa tekrar bilirkişi deliline başvurabilmelidir. Bu adlî hakikatın ortaya çıkması açısından yadsınamaz bir gerçektir.

Şüphesiz bu hususta öğreti ve uygulayıcılar yanında Yargıtay’a büyük iş düşmektedir. Adlî gerçeğin ortaya çıkması açısından, davada bilirkişi raporlarının takdirine bağlı olarak verilen kararların olağan kanun yolu denetiminde Yargıtay’ın bilirkişi uygulaması ile ilgili ve eleştiri konusu olacak hatalı hususlar üzerinde titizlikle durması, yanlış uygulamanın kararların sonucu üzerindeki etkisi ortadan kaldırılması hususunda etkin çaba sarfedilmelidir.

D. SONUÇ

Hâkimin özel veya teknik bilgisinin yetmediği durumlarda, bilirkişinin bilgisinden ve görüşünden yararlanması kaçınılmazdır. Bu medeni yargılama alanında adlî hakikatın (şeklî ve maddî gerçeğin) ortaya çıkması açısından önem taşımaktadır.

Buna rağmen uygulamada gerek bilirkişiye başvurulması ve bilirkişi raporunun hazırlanması gerek bilirkişinin raporunun hâkimi bağlaması gerektiğine ilişkin Yargıtay’ın tutumu bu kurumdan beklenen amaca gölge düşürecek niteliktedir. Bu husus, uyumsuzluklara yönelik bilirkişi kurumuna ilişkin haklı eleştiri-

---

⁴⁶ 1. HD., 10.11.1994, 11683/14123 (YKD., 1995/5, s. 718-719).

⁴⁷ 20. HD., 7.9.1994, 93/12408, 1994/9892 (YKD., 1994/10); ayrıca bkz. 4. HD., 9.4.1984, 3007/3527 (İBD., 1971/3-4, s. 312-314).

⁴⁸ **Kuru**, Usul, C. III, s. 2781.

⁴⁹ Bkz. **Sendler**, Richter und Sachverstaendiger, Neue Juristische Wochenschrift, 1986, s. 47.

rilere maruz bırakılmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında bilirkişi kurumunun yeniden ele alınarak köklü bir reforma tâbi tutulması yerinde olacaktır. Söz konusu değişiklik yapıncaya kadar, bilirkişi kurumundan beklenen faydanın gerçekleşmesi için yukarıda belirttiğimiz esaslar dahilinde Yargıtay bu konuda hassasiyet göstermeli, kararların bu doğrultuda gerçekleşmesi konusunda yapacağı inceleme ve değerlendirmelerle konuya ışık tutmalıdır.

Bu bağlamda, konumuzla sınırlı olarak, mahkemelerin bilirkişi seçiminde ve bilirkişiye başvurulacak konularda Kanundaki düzenleme amacına sadık kalınarak gerekli titizlik gösterilmeli, bilirkişilerin hazırlayacakları bilirkişi raporlarının bilimsel esaslara uygun olması, anlaşılır, açık ve net olmalı, hâkime yön gösterici nitelikte bulunmalıdır. Hâkim, önüne gelen uyuşmazlıkta adaletli karar verme adına bilirkişi delilini de objektif ve bilimsel esaslar çerçevesinde serbestçe değerlendirebilmelidir.